

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2007 SPALIO 20 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 205 (36)

Pastabos pačiam sau

Lietuvos vizija

„Padovanok Lietuvai savo viziją!“ – šiais žodžiais jau nebe pirmą mėnesį kreipiasi į savo skaitytojus savaitraštis *Atgimimas*, kviesdamas ir ragindamas dalyvauti vizijų konkurse, žadėdamas geriausios vizijos autoriui premiją, klausdamas, kokią ateities Lietuvą norėtume matyti. Vizijų pasiūla, matyt, nedidelė, nes televizijos konkurso reklamoje – kvietime sufleruojami keli galimi variantai: Lietuva – žemės ūkio kraštas, naujų technologijų šalis, turizmo Meka, kariuomenės valstybė... O gal dar ką nors galėtumėte išmąstyti? Iš ko laukti atradimų ir pasiūlymų? Iš politikų, iš ekonomistų, iš žurnalistų, iš meno žmonių?

Visą savo sąmoningą gyvenimą ir aš turėjau savąją Lietuvos viziją – neaiškią, aprasojusią, miglos patalais apsigaubusią, aprūdijusią kaip archeologinio kardo ašmenys, kaip sidabrinę sagę iš milžinkapio. Auštant nepriklausomybės aušrai Lietuvos kontūrai darėsi vis ryškesni, ji nėrėsi iš miglų, kėlėsi iš pilkapių, artėjo prie mūsų, o mes prie jos. Daugeliui ji buvo nutvieksta nežemiškos šviesos, kančias iškentėjusios, todėl išmintingos naujai atgimusios tautos idealus paveikslas. Tik reikėjo kibti į darbą ir visiems, absoliučiai visiems (juk mūsų taip nedaug) atlikti savo darbą su meile, su įkvėpimu, besidžiaugiant paties Danguos padovanotu šansu, visų mūsų kuriamu šedevru – laisva Lietuva.

Ar galėjo XX a. pabaigoje kuriamai valstybei tikti rugsėjį mus palikusios rašytojos Birutės Pūkelevičiūtės žodžiai apie „aną“ Lietuvą? Ji rašė: „Ir toks tada buvo visas kraštas. Lyg jaunas žemdirbys ankstyvą rytmetį: nusiprausęs šaltu vandeniu, atsiraitojęs pašukinių marškinių rankoves, pasispjaukęs abu pūslėtus delnus ir nuo slenkščio apžvelgęs visą Dievo dieną. Pasirengęs versti kelmus, grūsti akmenis, žiesti plytas, kasti pamatus“. Kur jau čia – pūslėti delnai, pašukiniai marškiniai kompiuterių ir gyvybės klonavimo epochoje. O vis dėlto... Iš trijų (gal vis dėlto keturių?) milijonų žmonių dorą darbą, iš šviesių galvų, iš skaidrių minčių, iš entuziazmo, iš meilės, po septyniolikos metų jau būtų aiškiai matomi tikrieji valstybės kontūrai – kaip paaugusio vaiko, kaip vešninio augalo, kaip kylančio architektūros šedevro.

Valstybė turi būti *organiška* (ne mano mintis). Racionalus vizijų kūrimas vargu ar bepadės, kai jau pražudyta begalės paties Dievo dovanotų galimybių, kai savo rankomis sunaikinta šviesa ir tiesa... Ir vis dėlto turiu dar vilties kibirkstėlę – gal tą viziją pasiūlys ne koks išminčius, ne mokslininkas, ne politikas, ne skepsio ir kartėlio pagrauztas menininkas, o mažas, visai mažutėlis vaikelis, nupiešęs visai nematytą Tėvynės paveikslą.

Grażina Mareckaitė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. Gražina Mareckaitė. Lietuvos vizija. Evangeliška šviesa.
- 2 psl. Leonardas Gutauskas. Eilėraščių rankos lyg šakos obels....
- 3 psl. Gerda Gudjurgienė. Muzikos lobiai neblėstančio entuziazmo fone.
- 4 psl. Vincentas Uždavinys. Vilniaus lietuvių riteris.
- 5 psl. Dalia Tarailienė. Enciklopedijos liga ir jos ligonis.
- 7 psl. Aldona Vasiliauskienė. Barbora Žagaraitė šventumo kelyje.
- 8 psl. G. V. Dailės atgimimo šimtmetis.

Leonardas Gutauskas. „Šviesos šaltinis“. 2006 m.

Evangeliška šviesa

Ši šviesa gaubia dažną tapytojo, miniatiūrų meistro, poeto ir prozininko Leonardo Gutausko kūrinį. Jis tikras Renesanso tipo žmogus savo užmojais ir darbų apimtimi, ir tikras viduramžių asketas, taupiomis meno priemonėmis išreiškiantis pagrindines tikėjimo tiesas. Krikščioniškas motyvas ne iš karto atsirado menininko vidiniuose regėjimuose ir sąmonės srautuose, o brendo pamažu per žmogiškąjį ir dieviškąjį pažinimą.

Jau praėjusio amžiaus paskutiniame dešimtmetyje Leonardo paveiksluose ima atsiverti minimalizuoto, skaidraus kaip ledas Rojaus „sodas“ ir tyras mįslingų angelų–simbolių baltumas. O jo literatūroje į pirmą planą iškyla apmąstymai apie žmogaus gyvenimą, mirtį ir mums nepažįstamus Dievo planus. Leonardas Gutauskas nuėjo ilgą ir prasmingą pažinimo kelią.

Evangeliška šviesa nuskaistina ir šį paveikslą, pavadintą „Šviesos šaltiniu“. Jame – pagrindiniai krikščioniškosios kančios simboliai, už kurių slypi tas, kurio vardu pasaulis pakyla į Meilės sferą, kad pajustų išretintą kaip kalnų oras anapusinio pasaulio dvelksmą.

Leonardas Gutasuskas

Eilėraščio rankos lyg šakos obels...

Iš „Betliejaus”

I

Praeina visa, ir mirtis praeis,
Tau liks blyškus Turino drobės linas,
Vaikystės pasakų baugus eglynas,
Tyli malda, kuria kadai meldeis.

II

Čia sustojo visi traukiniai,
Čia pasibaigė bėgių kelionė,
Bet staiga nukirsti sakiniai –
Tai atsakymas ar abejonė?

III

Buvo saulėtas šaltis, šaltesnis už mirtį,
Buvo žvaigždės, nuožmesnės už kiaulių
akis,
Ir bejėgio ketureilio vaikiškas kirtis.
To nebuvo, man vaikas rytoj pasakys.

IV

Bus švento Jono šventė
Šviesi kaip niekad,
Ar po mirties gyventi –
Gyventi miegant?

V

Graudžiai garma upelė Krėvės –
Ne skaisti, o drumstai raudona,
Nei po karo kraujas avies
Ar krauju užmaišyta duona.

VI

Tik sidabrinės kuosų galvos
Žalioj laukų ugnį,
Tik dvi, o Dieve, tavo spalvos,
Kada iš žemės išeini.

Iš „In Fine” („Dedikacijos”)

Vincentui van Goghui

Vynuogynuos noksta vynos,
Vynuogynų tankmėje
Provansietiška tarme
Nuo gyvačių saulė ginas.

Ten van Goghas taurę kėlė,
Ten jo galvą liepsnos gėlė,
Svaigo dienos nuo spalvų
Ant romėniškų kalvų.

Tik mirtis ant palšo arklio
Ten klajojo taip ilgai,
O Vincentai, kam prie Arlio
Mano širdį palikai.

Justinui Mikučiui

Mirtis ant Mortos kelių jau užmigo
ir svirpė plėšrūs tyrlaukių žiogai,
danguj liepsnojo mėlynu indigo
neužkasti Piloto palaikai.

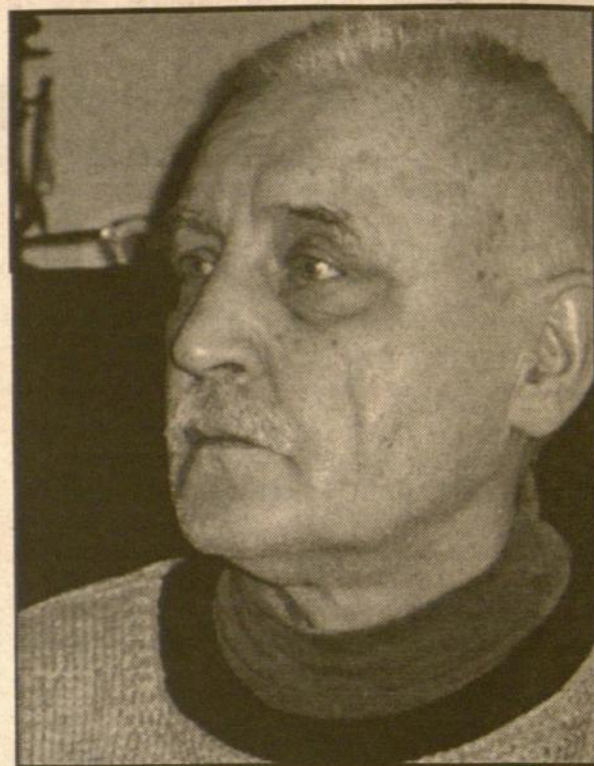
Kai lyg viduramžių kankynių ratą
tau nešė saulę degantys klevai, –
grasos namų lange dangaus kvadratą
tarsi Turino drobę bučiavai.

Maironiui

Gražiai papartis gruody rūdija,
Gražiai prieš žarą rožės užgyja.
Užmigo rankos viržynų doduos,
Aplinkui – rasos, sunkios, vienodos.
Užmigo paukštės erškėčių krūmė –
Dvi brolių širdys, amžiams bedalės,
Ir tokios pilnos mirties gerumo
Miškų laukymės ir tuopų salės.

Užmigo žemė Maironio žodžiuos,
Užmigo akys, tylios kaip žemė...

Gražiai dainuoji, tik graudžiai raudi,
Tarsi norėtum širdį išrauti.

Aldonos Žemaitytės nuotr.

Narjan Maras

Antanui Miškiniai

Eilėraščio rankos it šakos obels
Už mūsų likimą rytoj pasimels:
Už togą teisėjo, už budelio kiaušą,
Nes kraujas atšalo ir saulė ataušo;
Už elnių kelionę, už laisvės miražą,
Už purpuro dėmę, už kruviną žarą,
Už kūdikio klyksmą, už įšalo kapą,
Už laiško suplėšyto sningantį lapą,
Už sielos ir sniego sukryžmintą sapną,
Už bėgių juodųjų gyvenimą slaptą...
Eilėraščio rankos it šakos obels
Už mirtį poeto rytoj pasimels.

Muzikos lobiai neblėstančio entuziazmo fone

Lietuvos muzikų rėmimo fondui – 15 metų

GERDA GUDJURGIENĖ

Lietuvos muzikų rėmimo fondas (LMRF) yra visuomeninė, savanoriška, labdaros pagrindais veikianti organizacija, skatinanti ir propaguojanti muzikų kūrybinę veiklą. Šiame LMRF švenčia savo 15 metų jubiliejų, ta proga išleistas solidus bukletas, kuriame gausu nuotraukų, aukšto lygio Lietuvos vadovų, fondo rėmėjų ir muzikos pasaulio garsenybių pasisakymų, linkėjimų... Poetas Just. Marcinkevičius čia taip rašo: „Tarytum atsivėrė durys į neaprepiamą, aukštą ir gilų pasaulį, garsų ir spalvų pilną. Pasaulį, kuriame užsimezga ir ima funkcionuoti paslaptinis dvasinis ryšys tarp kūrinio, atlikėjo ir klausytojo. Tas duris, kurias prieš 15 metų atvėrė – saugokite, kad koks skersvėjis jų neužtrenktų“.

Mintis įkurti instituciją, kuri įvairiais būdais aktyvintų Lietuvos muzikinį gyvenimą ir profesionalią muziką skleistų atokiausiuose Lietuvos kampeliuose, kilo Liucijai Stulgienai, išradinai ir veržliai moteriai, kuri ilgus dešimtmečius dirbo kultūros darbą Šiauliuose, vėliau Vilniuje. 1991 m. ji, turinti matematikės profesiją, paliko darbą Lietuvos Vyriausybės kultūros skyriuje ir leidosi į mažai pažįstamą, audringą muzikos vandenyną – pradėjo kurti šį fondą.

„1960 metais, kai mokiausi Šiaulių pedagoginiame institute, mūsų, matematikų, grupė sumanė pasiklausyti rimtosios muzikos. Pasikvietėm pedagogą kompozitorių Joną Domarką, jis atsinešė magnetofoną, ir mes klausėmės M. K. Čiurlionio 'Jūros'. Iki tol nebuvau girdėjusi simfoninio orkestro grojimo. Pedagogas aiškino, kaip suprasti simfoninę muziką, o mes klausėmės ir mums rodėsi, kad girdime jūros ošimą.“

Anuomet buvo labai populiarios dainų šventės, bet mane domino profesionalusis menas. Pamenu, kaip Saulius Sondeckis ir pianistas Dainius Trinkūnas dėjo visas pastangas, kad į Šiaulius būtų pakviestas žymusis violončelistas Mstislavas Rostropovičius. Tais laikais nedaug kas buvo girdėjęs jo muzikavimą, nežinojo jo disidentinių pažiūrų. Salė buvo pilnutėlė, o įspūdis stulbinantis, – savo prisiminimais dalijasi Liucija Stulgienė.

Programas padiktavo gyvenimas

Programas, kurių dabar yra dvylika, padiktavo gyvenimas. Viena pirmųjų buvo „Alma Mater muzikalis“. Tai ciklas koncertų būsimiems verslininkams, bankininkams, kurie mokosi universitetuose, deja, mažai skiriančiuose dėmesio muzikinei studentų kultūrai. L. Stulgienė kreipėsi į

Šoka „Kivi“ ansamblio šokėjos.

tuometinį Vilniaus universiteto rektorių Rolandą Pavilionį, jis drauge su kitais rektoriais sukūrė muzikinio švietimo sistemą studentams. Imta ieškoti rėmėjų tarp verslininkų. Ir taip jau 15 metų kiekvieno mėnesio, pradedant spalio, pirmą pirmadienį vakarais Šv. Jonų bažnyčioje Vilniuje vyksta klasikinės muzikos koncertai. Vilniečiai jau neįsivaizduoja savo gyvenimo be šių koncertų, atvažiuoja klausytojai ir iš aplinkinių miestelių. Programa, gaila, nesulaukė iš valstybės, t.y. Kultūros ir sporto rėmimo fondo, nė cento paramos. Fondo steigėjai – Muzikos ir teatro akademija, M. K. Čiurlionio menų mokykla, Lietuvos radijas ir televizija, kitos organizacijos, kurios talkininkauja kiek išgali. Šiame koncertų ciklas skirtas Muzikos ir teatro akademijos 75-mečiui. Akademijos dėstytojai ir studentai čia koncertuos nemokamai.

Fondo programų pavadinimai nusako, kam jos skirtos ir kokia muzika skambės. Pavyzdžiui, „Beauštanti aušrelė“, „Jaunųjų talentų globa“, „Sugrįžimai“, „Smuiko muzikos šventė“, „Druskininkų muzikos vasara su M. K. Čiurlioniu“ ir kt. LMRF veiklos centras yra kompozitoriaus, pianisto, prof. Stasio Vainiūno namai. Iš čia išlydimi jaunieji talentai mokytis užsienyje, čia pasitinkami sugrįžantieji, rengiami žymių kultūros veikėjų vakarai, koncertai ir kt.

Muzika, kuri taurina žmogų

Fondas užsiima klasikinės muzikos sklaida, tad jam nelengva įsiterpti į populiariosios muzikos atlikėjų rinką ir atlaikyti „pop'p“ konkurenciją, nes populiariosios TV šou „žvaigždės“ sutraukia minias jaunimo. Bet ir čia Fondas turi savo kryptį. Gerai pažindami muzikos atlikėjų „geografiją“ (o klasikinės muzikos atlikėjai beveik visi yra baigę M. K. Čiurlionio menų mokyklą), Fondo darbuotojai surenka ir apibendrina informaciją apie tarptautinių konkursų laureatus, pradedant pirmokėliais, baigiant muzikinio pasaulio garsenybėmis, dirbančiomis kitose šalyse. Fondas išleido laureatų ir jų pedagogų sąvadą ir siekia, kad jų veikla pasklistų po tolimus miestelius ir kaimus.

Populiariosios muzikos nesunku klausyti, tai laisvalaikio praleidimo forma ir tam tikra fizinė išraiška, kuri ypač žavi jaunimą. Tereikia pajusti ritmą, šokinėti ir šukauti, ir tu jau susilieji su tūkstantine tokių pat šukautojų minia. Fondo propaguojama muzika yra kitokia. Pavyzdžiui, Mokslo metų pradžios – Rugsėjo pirmosios – koncertas „Beauštanti aušrelė“, kasmet rengiamas S. Daukanto aikštėje. Jo tikslas – didelės konkurencijos ir menkavertės masinės muzikos įtakos fone ugdyti moksleivių muzikinę kultūrą. Į šį koncertą nesusirinks tūkstančiai jaunimo, kurie suplūsta į populiariosios muzikos koncertus, o klausytojų

elgesys ir veidai gerokai skiriasi nuo „popsininkų“. Po koncerto aikštėje niekada nerasi šiukšlių kalnų, tuščių išgerto alaus ar degtinės butelių. „Muzika, kurią propaguojame, neleidžia žmogui elgtis netinkamai, – sako Liucija Stulgienė. – Po rimtosios muzikos koncerto žmogus nedarys blogų darbų. Kaip ir paaugliai, kurie patyrė sąlytį su klasikine muzika...“

Giria, bet pinigų gaili...

Įvairialypė Fondo veikla neįmanoma be finansinės paramos. Kultūros ir sporto rėmimo fondas tokios paramos neteikia. Pinigų skirstymas įvairių programų ir projektų autoriams yra subjektyvus dalykas. Daug kas priklauso nuo bičiuliškų tarpusavio santykių, tradicijos ir pan. Mažesnės apimties festivaliai gauna kelis kartus daugiau pinigų negu, tarkim, „Sugrįžimai“, kuriuose

Profesorius V. Landsbergis groja M. K. Čiurlionio namelyje Druskininkuose menų festivalio „Vasara su M. K. Čiurlioniu“ metu (2005 m.).

Liucija Stulgienė – Muzikų rėmimo fondo direktorė. Nuotraukos iš LMRF archyvo

koncertuoja užsienyje studijuojantys ir aukštą kūrybos brandą pasiekę menininkai. Arba Druskininkų menų festivalis, kurį prof. Vytautas Landsbergis apibūdino tokiais žodžiais: „Sunku sumąstyti natūralesnį kultūros reiškinį kaip festivalis Druskininkuose, papuoštas M. K. Čiurlionio vardu, nušviestas jo dvasios“. Deja, jam parama tik simbolinė. Kodėl taip atsitinka?

„Per ilgametę mūsų veiklą pasikeitė daug kultūros ministrų, visi gerai vertino mūsų nuveiktą darbą, – mąsto L. Stulgienė. – Kai tik pradėdami skirstyti pinigai, viskas užmirštama. Belieka tik apgailestauti, kad honorarai, kuriais atsilyginame atlikėjams, ypač jauniems, yra apverktini.“

Vienas žinomas meras paklausė direktorės: kodėl dainininkas negali padainuoti nemokamai? O L. Stulgienė savo ruožtu jo paklausė: kodėl statybinių namo nestato veltui? Kai kurie verslininkai remia atskiras programas, bet suteikti pi-

Muzikos lobiai

Atkelta iš 3 psl.

niginę paramą jaunam gabiam stažuotojui dar nesiryžta. Verslininkų atlyginimai tūkstantiniai. Kad taip nors vieną kitą tūkstantėlį jie paskirtų gabaus jaunuolio stipendijai. Bet, matyt, Lietuvoje dar negreit ateis laikas remti talentus, kaip tai daroma užsienyje. „Nors nedaug, turime ir ištikimų rėmėjų, be kurių mūsų veikla būtų neįmanoma. Esame dėkingi 'Lietuvos geležinkeliams', 'Rokiškio sūriui', 'Lietuvos energijai', 'Aprangai', spaus-tuvei 'Sapnų sala', – sako ponis Liucija. – Mūsų kelyje pasitaiko ir negarbingų žmonių, kurie pla-giuoja mūsų programą, renginius ir net pasisa-vindavo mums skirtus pinigus. Bet argi bylinėsie-

si, gaiši laiką teismuose. Geriau tą energiją skirti darbu...”

Siekti nepasiekiamo!

„Siekti nepasiekiamo!” Tai noras, kad visi Lietuvos žmonės pajustų poreikį rimtajai muzikai. Kad visuomenė pamatytų, kaip auga talentingų Lietuvos menininkų gretos. Kaip per muziką ugdomi gražiausi, tauriausi jausmai... Bet kad taip įvyktų, reikia šią veiklą remti finansiškai, didžiausią pinigų dalį skiriant ne pramogų žanrams, o žmogaus muzikinio ugdymo apmokėjimui. „Ką galima nuveikti mokykloje per vieną muzikos pamoką savaitėje? Neseniai buvo surengtas koncertas Rūdiškių miestelyje netoli Vilniaus. Koncertavo prof. Virgilijus Norieka. Nedidelėje mokyklos salėje nesutیلpo visi norintys, o kitos salės miestelyje nėra. Iš klasės galėjo ateiti tik po penkis moks-

leivius. Pasiklausyti koncerto norinčių buvo labai daug, salė sausakimša, o galimybės prastos”. Tad ir Liucijos Stulgienės siekis kol kas nepasiekiamas. Dar daug vandens nutekės, kol kiekvienas vaikas muzikuos koku nors instrumentu, kol visuomenė taps kultūringesnė. „Visus mus telkia muzika, tad reikia siekti, kad nuo mažumės iki senų senjorų amžiaus turėtume galimybę gyventi su gražia muzika”, – svajoja LMRF direktorė.

Muzikos ir teatro akademijos profesorius Juozas Antanavičius, kalbėdamas apie Fondą, kuris remia muzikus ir buria tauriosios muzikos klausytojus, sušuko: Tegyvuoja Fondas! O poniai Liucijai tai yra nepaprastai įdomios veiklos laikotarpis, nepakartojamas gyvenimo etapas. „Mes nesiekiamo garbės, mums svarbiausia, kad žmogus, atėjęs į koncertą, savo dvasia pajustų tą atmosferą, kurioje gerai jaustųsi”. Tebūnie pašlovintas neblėsantis entuziazmas. □

Vilniaus lietuvybės riteris

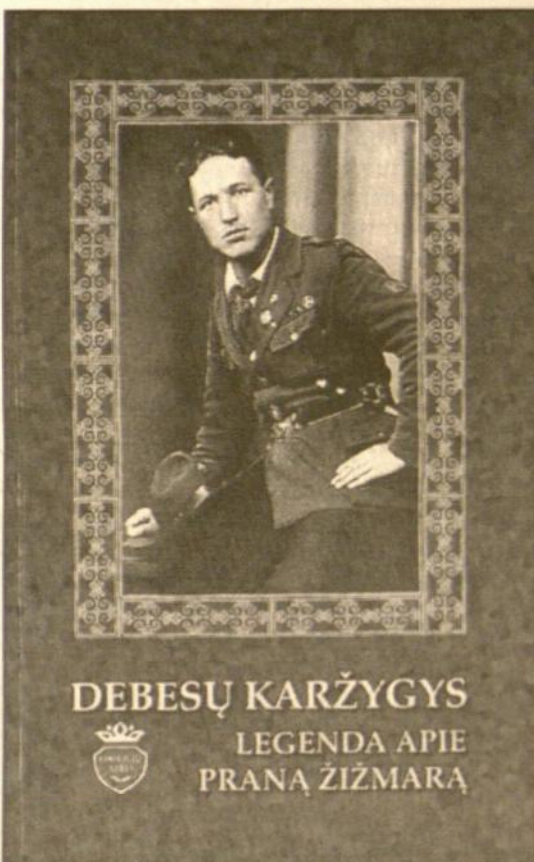
VINCENTAS UŽDAVINYS

Gražina Mareckaitė – teatrologė, dramaturgė ir publicistė yra labai savita asmenybė šių dienų Lietuvos, ypač Vilniaus krašto, padangėje. Aristokratiškos laikysenos, tvirto charakterio, aiškiai apibrėžto gyvenimo vertybių rato, nepailstančio darbštumo ji ir sovietmečiu reiškėsi laisva mintimi ir dvasia. Bet visa asmenybinės vertės pilnatvė G. Mareckaitės kūrybinis gyvenimas išsiliejo būtent per pastaruosius ke- liolika Nepriklausomybės metų.

Sąjūdžio dvasia persmelkė kiekvieną mūsų, sapnavusį laisvą Lietuvą ar svajojusį apie jos atkūrimą. Gražina, kupina idėjų ir troškimo, kad jauna valstybė greičiau stotųsi ant kojų, dalyvavo kiekvienoje akcijoje ir žygyje, kur buvo reikalingi mąstantys ir darbštūs žmonės. Savo tekstų žodžiais *Dienovidyje* ir kituose leidiniuose laistė gležnus Nepriklausomybės daigus. Tad ir naujausia jos knyga *Debesų karžygys. Legenda apie Praną Žižmarą* yra vienas iš akmenėlių Nepriklausomybės rūmo statyboje. O, kad visi valstybės statytojai būtų tokie darbštūs ir sąžiningi, kaip Prano Žižmaro dukterėčia Gražina! Deja, pradedant valdžios viršūnėmis (Seimas, Vyriausybė, teismai), regime kas kart vis naujus nedorus ambicingų, savanaudžių politikų ir pareigūnų darbelius, kurie verčia prisiminti sielvartingą Maironio tūžmąstį prieškarinėje Lietuvoje: „O siurbėlės, niekšai, bastūnų gauja...”

Dažnas inteligentas, net ir vyresnės kartos, nežino, kas buvo Pranas Žižmaras. Šiais metais, vasario mėnesį, buvo paminėtas jo šimtmečio jubiliejus Šv. Mikalojaus bažnyčioje Vilniuje. O spalio 4 d. Vilniaus apskrities kultūros centras Mokytojų namuose surengė knygos *Debesų karžygys. Legenda apie Praną Žižmarą* pristatymą. Knygą sudarė Gražina Mareckaitė. Greta straipsnių, surinktų iš prieškarinio ir šiandieninės Lietuvos spaudos, iš mūsų išeivijos bei lenkų leidinių, didelę knygos dalį sudaro jos pačios biografinio pobūdžio tekstas – prisiminimai apie dėdę ir visą Žižmarų giminę.

Taigi kas buvo Pranas Žižmaras? Vilniaus legenda? Debesų karžygys, kaip pavadino G. Mareckaitė savo dėdę, mamos dvynį brolį. Tarsi lietuviškas Vytis jis praskriejo audrota lenkų okupuoto Vilniaus padangėje, blykstelėdamas legendine 1938-tųjų metų dvikova su lenkų atsargos karininku, įžeidusiu Lietuvos garbę. „Prano Žižmaro gyvenimo trajektorija sutampa su 1918–1940 m. Vilniaus likimo istorija”, – pratarmėje rašo Gražina Mareckaitė, pradedama savo pasakojimą apie P. Žižmaro šeimos ir jo paties likimą XX a. pirmosios pusės istorinių įvykių verpetuose, apie Prano vaikystę, jaunystę ir žingsnius brandos link, kuriuos brutaliai nutraukė sovietų okupacija, sunaikinusi šį Vilniaus šviesuolį Rusijos šiaurės lageriuose. Pasakojimas labai individualizuotas; jautriai tapomas Prano Žižmaro monumentalus portretas iš,

rodos, tokios netvarios materijos kaip žodžiai. „Prieikė daugelio metų, – rašo autorė, – kad Prano Žižmaro legenda visu savo grožiu ir gilia vilnietiška dvasia atsiskleistų prieš mano akis painiuose Lietuvos ir jos sostinės likimo vingiuose – kupina lietuviško idealizmo, romantinio polėkio, heroizmo ir liūdno nujautimo, tartum daina 'Vilniaus kalneliai, sveikiname jus...’”. Toks „liūdnas nujautimas” nušviečia knygą *Debesų karžygys...* ir, kaip „Likimo giesmėje” rašė poetas Jonas Aistis, verčia mąstyti apie niekada nepažyduosią Lietuvos laimę.

Prano Žižmaro motina Rozalija, Gražinos senelė, po bolševikinės spalio revoliucijos, su septyniais vaikais išbėgusi iš Petrapilio, kur gyveno nuo XIX a. pabaigos, blaškėsi Stavropolio stepėse, kol per vargus 1921 m. jai pavyko sugrįžti į Vilnių. Pranui tada buvo keturiolika metų. Šeima prisiglaudė mažame namelyje už Aušros vartų, Turgelio gatvėje, o Pranas, įstojęs į Vytauto Didžiojo gimnaziją, apsigyveno pranciškonų bendrabutyje prie Šv. Mikalojaus bažnyčios. 1929 m. jis įstojo į Vilniaus Stepono Batoro universitetą studijuoti teisę, eksternu išlaikęs gimnazijos kurso egzaminus Kaune. Tuo pačiu metu jis dėstė fizinę kultūrą Vytauto Didžiojo gimnazijoje. 1933–1937 m. mokėsi Varšuvos Centriniame fizinės kultūros institute, jį baigęs toliau dirbo gimnazijoje ir studijavo Vilniaus universitete teisę. Pranas Žižmaras svajojo dirbti Lietuvos diplomatu, pasak amžininkų, turėjo tam sugebėjimų, tačiau, kaip rašo knygos autorė, „visas viltis ir svajones teko palai-

doti: per Europą ir europiečius persirito negailestingas istorijos volas”.

Sporto organizavimas ir veikla tarp Vilniaus lietuvių skautų žymėjo trumpą Prano Žižmaro gyvenimo kelią. (Apie tai kituose knygos skyriuose pasakojama buvę jo mokiniai, kolegos, skautai, kurių prisiminimai surankioti, kaip minėjau, iš įvairių laikotarpių lietuviškos ir lenkiškos spaudos.) Jis sugebėjo suorganizuoti Vilniaus krašto lietuvių atstovavimą pirmojoje Tautinėje olimpiadoje, kuri įvyko 1938 m. birželio mėnesį Kaune. Prieš tai, 1938 m. kovo mėnesį, jau buvo įvykusi garsioji dvikova su lenku studentu Jerzy Chome-Homskiu (lenkų nacionalistas antilietuviškoje sueigoje lietuvių pavadino išsigimėlių gentimi). Kaunas triumfališkai sutiko P. Žižmarą kaip nacionalinį didvyrį. Po metų, 1939-aisiais, Varšuvoje gyvenantis poetas Juozapas Herbačiauskas apibūdino Žižmarą kaip naujų laikų riterį, skirtą dideliems uždaviniais. O dar po metų, 1940 m. tamsią spalio mėnesio naktį, iš namų jį išsivedė enkavedistai, nes Vilniuje jau buvo suimtinėjami žymesnieji Lietuvos inteligentai. „Taip visiems laikams iš Vilniaus padangės išnyko jaunasis karžygys Pranas Žižmaras”, – savo pasakojimą baigia Gražina Mareckaitė. Tada jam buvo 33 metai...

Knyga gausiai iliustruota nuotraukomis iš asmeninių G. Mareckaitės ir senųjų vilniečių (J. Burokaitės, D. Juchnevičiūtės-Vai-vadienės, A. Karužaitės-Vilimienės) archyvų. Nuotraukose atsiverčia mažai kam pažįstami Vilniaus lietuvių kultūrinio ir visuomeninio gyvenimo puslapiai.

Paskutinis knygos skyrius „Golgota” – tai lagerinė Prano Žižmaro byla, kurią lagerių archyvuose surado taip pat buvęs tremtinys, Komijos veterinarijos gydytojas, šviesios atminties Algirdas Šerėnas. Čia kalba dokumentai – KGB protokolai, pažymos, aktai. Ir A. Šerėno komentarai: „Nuo 1942 m. vasario 6 d. iki 1942 m. kovo 28 d. Žižmaras dirba bendruosiuose darbuose: karūčiu veža žemes geležinkelio pylimui, trasose valo sniegą. Badas, alkis, utelės. Net ir stiprus sportininko organizmas ima silpti. Jis jau negali savarankiškai sugrįžti iš trasos, gulasi į sniegą. Sargybiniai keikiasi, 'daug būžėmis oda aptrauktas kaulus. Pasirodo grėsmingi pelagros pranašai – lupasi rankų oda, kamuoja viduriavimas. Apima neviltis, nusiminimas... Apleidžia jėgos, naktimis kamuoja kosulys. Kad ir kaip spardė darbų skirstytojas 1943 m. rugsėjo 16 d. rytą, nuo gultų jis jau nebegalėjo pasikelti”. Pusgyvis Gulago kalyns egzistavo dar metus laiko: Pranas Žižmaras mirė 1944 m. spalio 27 d. Palaidotas Šangalos stoties (Archangelsko sritis) kapinių bendroje duobėje su asmens duomenų lentute, prižiūta prie dešinės kojos.

Tais metais į Lietuvą atėjo antroji sovietų okupacija. Turėjo praeiti daugiau kaip pusė amžiaus, kad knygos pavidalu Pranas Žižmaras vėl sugrįžtų į savo numylėtąjį Vilnių. □

Enciklopedijos liga ir jos ligonis

100 metų Juozui Kapočiui

DALIA TARAILIENĖ

1998 metų pabaigoje Čikagoje gyvenanti Jono Puzino našlė Konstancija Puzinienė ir jos dukra Aldona Čepienė Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriui perdavė savo vyro archeologo, žymaus proistorės tyrinėtojo, profesoriaus Jono Puzino archyvą. Nemažą jo dalį sudarė *Lietuvių enciklopedijos* archyvinė medžiaga ir profesoriaus, buvusio enciklopedijos redaktoriaus, korespondencija, teikianti informaciją apie enciklopedijos organizacinę, paruošiamąją, leidybinę darbą, medžiagos kaupimą ir tvarkymą, bendradarbius.

Spaustuvininkas ir leidėjas Juozas Kapočius gimė 1907 metų spalio 10 dieną, Antatilių kaimo (dabar Ukmergės r.), ūkininkų šeimoje. 1926 metais, baigęs keturias Ukmergės gimnazijos klases, įstojo į Aukštesniąją technikos mokyklą Kaune, jau 1927 metais išvyko į Urugvajų. Montevidėjuje baigė spaustuvininkų mokyklą, įgijo spaustuvininko specialybę. Sugrįžęs į Lietuvą, įsidarbino Klaipėdos akcinėje bendrovėje „Rytas“ techniniu spaustuvės vedėju. J. Kapočiaus guvų protą ir jo domėjimąsi naujovėmis rodo pirmosios Lietuvoje monotipo rinkimo mašinos įrengimas šioje spaustuvėje. 1935 metais jis persikėlė į Šiaulius ir dirbo „Vilties“ spaustuvės vedėju. Spaustuvę perkėlus į Kauną, čia atvyko ir J. Kapočius. Matyt, noras išbandyti savo jėgas paskatino įsteigti savo modernią cinkografiją „Vaizdas“, o 1939 metais ir „Vaizdo“ spaustuvę. Prasidėjus sovietinei okupacijai, spaustuvė ir cinkografija buvo nacionalizuotos. Lietuvoje Juozas Kapočius išgarsėjo kaip spaustuvių modernintojas. 1944 metais pasitraukęs į Vokietiją, Detmolde, leido *Skautų aidą* ir *Saulutę*, 1946 metais išleido Stasio Ylos maldaknygę *Apsaugok*.

Aukščiausias. 1949 metų pavasarį atvyko į Jungtines Amerikos Valstijas. Ten nuveikti svarbiausi spaustuvininko ir leidėjo Juozo Kapočiaus darbai. Tolesnį jo gyvenimo kelią padėjo atskleisti buvusių bendradarbių atsiminimai, pasisakymai spaudoje ir *Lietuvių enciklopedijos* archyvinė medžiaga.

Jam pavyko įsidarbinti amerikiečių spaustuvėje Bostone, o 1951-1953 metais pranciškonų spaustuvėje techniniu vedėju. Vienas didžiausių Juozo Kapočiaus nuopelnų yra *Lietuvių enciklopedijos* išleidimas užjūryje. Pirmąjį susitikimą su J. Kapočiumi, atėjusiu pasidalyti savo ketinimais, vaizdžiai apibūdino poetas Stasys Santvaras apie 1952 m. pavasarį: „*Jis atrodė vidutinio ūgio, lieknas, kiek padžiūvusių ir akinuotu veidu, rimtas, beveik be šypsenos [...] ir atsinešė jis tokią milžinišką sumanymą, jog pirmam susitikime nelengva buvo patikėti, kad jo pečiai galėtų tokią švino našatą pakelti*“. Bet būtent JAV susitelkė nemažai inteligentų, priverstų trauktis iš tėvynės, o Juozui Kapočiui pavyko juos sutelkti vieningam darbui. Jo susirašinėjimas su prof. Jonu Puzinu byloja apie tą didžiulį parengiamąjį darbą, kurį pirmiausia turėjo atlikti pats leidėjas.

Apie ketinimus leisti enciklopediją jis pirmiausia tarėsi su daugeliu lietuvių išeivijos inteligentijos atstovų. Jonui Puzinui jis rašė: „*Galvoju apie Lietuviškosios Enciklopedijos atgaivinimą Amerikoje. Bendras planas galėtų būti toks: per penkerius metus išleisti pilną Liet. Enciklopediją, apimančią 30 tomy, maždaug po 600 psl.*“
T u o

Atstovui

PRENUMERATORiaus EIL. NR. _____
(užpildo pati leidykla)

"LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJOS" LEIDYKLAI

Prenumeratorius Kun. Starys
(Vardas)

Raika
(Pavardė)

Adresas: 324 Wharton St.
(Nr., gatvė)

Philadelphia 471 Pa.
(miestas, pašto zona, valst.)

Prašau laikyti mane "Lietuvių Enciklopedijos" vieno komplekto prenumeratorium. Aš sutinku išpirkti kiekvieną jos tomą, kuris bus pristatytas man apdėtu mokesčiu, sumokėdamas už jį \$7.50 pagrindinio mokesčio ir persiuntimo išlaidas.

Aš nesu padaręs su Jūsų atstovu jokių kitų susitarimų, kurie nebūtų buvę įrašyti šios sutarties originale ir jo nuorašuose. Aš suprantu, kad ši sutartis negali būti nutraukta nei perleista kuriam nors kitam asmeniui, komitetui ar organizacijai. Aš patvirtinu, kad šis mano užsakymas yra įsipareigojimas priimti ir išpirkti kiekvieną "Lietuvių Enciklopedijos" tomą, kurių numatoma išleisti iki 20-24 tomy, kiekvienais metais po 3-4 tomus.

Kun. Starys
(Prenumeratoriaus parašas)

Phila. 1952. I. 1.
(Vieta ir data)

Gen. Atstovas J. Puzina
(parašas)

Platintojas _____
(parašas)

(Pastaba Platintojams: Pasirašyta sutartis dviejų savaičių laikotarpyje persiunčiama Leidyklai)

būdu reguliariai kas du mėnesius turėtų išeiti vienas tomas. Pirmieji tomai būtų perspausdinti išleistieji Lietuvoje, atitinkamai juos perredagavus ir papildžius".

Padrąsintas profesoriaus pritarimo ir žadamos moralinės paramos bei talkos J. Kapočius rašė: „*Noriu užsukti pas jus. Tuo pačiu norėčiau pamatyti prof. Krėvę-Mickevičių, V. Maciūną ir kt. [...] negalėdamas pasveikti nuo enciklopedijos ligos, norėčiau šiuo reikalu pasitarti*" (1952.VII.1).

Enciklopedijos leidimo darbas pradėtas organizuoti 1952 metų birželio mėnesį, išleidus atsišaukimą į lietuvių visuomenę. Visų pirma reikėjo surasti vyriausiąjį redaktorių. J. Kapočius kreipėsi į buvusį *Lietuviškosios enciklopedijos* redaktorių Vaclovą Biržišką, kuris tuomet dirbo Kongreso bibliotekoje Washington, DC. Apie Biržiškos atsakymą J. Kapočiui galime spręsti iš profesoriaus 1952.VI.6 laiško Vincui Maciūnui:

Nukelta į 6 psl.

LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJA

REDAKCIJA IR LEIDYKLA

366 W. BROADWAY
SO. BOSTON 27, MASS.
TEL. SO 6-1480Vyr. redaktorius Prof. VACLOVAS BIRŽIŠKA
Lektorius JUOZAS KAPOČIUS
Sekretoriai STASYS SANTVARIAS

Bostonas, 1954. III. 1.

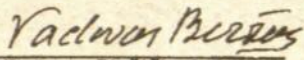
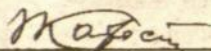
D. G.
Prof. Dr. Jonui Puzinui,
Philadelphia, Pa.

Didžiai Gerbiamas Profesoriau,

Randamiesi mūsų pasikalbėjimais su Tamsta š.m. vasario 27 ir 28 d., džiaugiamiesi, kad įsijungiate į L.E. redakcijos darbą, jau dabar prašome Tamstą pradėti E raidės redagavimą. Tamstos redaguojama toms turėtų sutilpti visiškai visa E raidės medžiaga ir dalis sekantių raidžių medžiagos, viso labo apie 18-20 senosios L.E. sąsiuvinų. Beto, visa nauja medžiaga bei papildymai, iliustracijos.

Kaip Tamstai žinoma, L.E. II-sis tomas šią savaitę baigiamas spausdinti. B likutį, C ir O raides redaguoja p. Pr. Čepėnas, D raidę Dr. J. Girnius. Redakciniame darbe jau dabar Tamstai yra padėdas L.E. redakcijos ir sekretoriato talka.

Jungiamės Tamstai, p. Profesoriau, nuoširdžius linkėjimus ir reiškia-
me gilią pagarbą.

Vaclovas Biržiška, L.E. Vyr.
redaktorius.

Juozas Kapočius, L.E.
leidėjas.

LITHUANIAN ENCYCLOPEDIA PRESS, INC. LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJOS LEIDYKLA

361 W. BROADWAY, SOUTH BOSTON, MASS. 02137, U.S.A. — TEL.: ANDREW 5-2730 — Res: 182-2739
1957 m. rugpjūčio mėn. 17 d.Didžiai Gerbiamas
Prof. Dr. Jonui Puzinui,
Philadelphia, Pa.

Didž. Gerb. Pone Profesoriau,

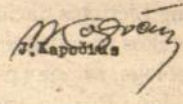
Lietuvių Enciklopedijos leidėjas ir redakcija maloniai prašytų Jus į padėtinį š.m. rugpjūčio 23 d. 7 val. vakare, New York'e, Statler Hilton viešbutyje.

Padėtine norime pasidalinti nuomonėmis bei pasikalbėti angliškios enciklopedijos reikalais.

Aš Jūs laukiu Statler viešbučio laukiamojo salėje, nes dabar negaliu pranešti, kokią salę padėtinui gausiu.

Aš labai prašau Jus neatsisakyti padėtine dalyvauti, nes iškyla labai svarbių klausimų, kurių redakcija viena nenorėtų spręsti.

Jus gerbiaus

Enciklopedija

Atkelta iš 5 psl.

„Štai nesenai gavau laišką [...] iš tūlo Brooklyno spaustuvininko Kapočiaus, kuris sumanė ne mažiau ne daugiau kaip išleisti 30 tomų lietuvišką enciklopediją [...] Pats suprantat, ką aš jam į tai atsakiau, juo labiau, kad čia, kur tiek yra visokių amerikinių enciklopedijų, leisti bendro pobūdžio enciklopediją yra tiesiog absurdas“. Po ilgų dvejo-
nių ir diskusijų, kokio pobūdžio turėtų būti enciklopedija, V. Biržiška savo nuomonę pakeitė: „Leidžiant daugiatomę enciklopediją, jei pavyks užtikrinti keletą tūkstančių jos nuolatinių pirkėjų, tai tas pilnai padengs visas leidimo pagrindines išlaidas ir pačiam leidėjui šioji tokį pelną duos. Tai čia yra vienas iš pagrindinių motyvų, kuriuo ir mane Kapočius įtikino“.

J. Kapočiaus sumanymas leisti tokio pobūdžio enciklopediją susilaukė nemažai kritikos. Buvo diskutuojama, ar „iš viso verta imtis lietuviškosios enciklopedijos leidimo tremtyje“, ar tai nebus senosios „Lietuviškosios enciklopedijos“ leidimo atkartojimas. Ypač daug pasiūlymų ir kritinių pastabų dėl pačios enciklopedijos pobūdžio pateikė lituanistai Jonas Balys, Pra-

nas Skardžius, pasisakydami už grynai lituanistinę enciklopediją. Sunku buvo visiems įtikinti: „Aš esu beveik tikras, kad tuo atveju, jei mes skelbtume, jog leidžiama lituanistinė enciklopedija, opozicija kartotų, kad reikia bendrosios ir taip ratas suktųsi [...] Bet, kaip dabar atrodo, reikalai jau nėra taip blogi. Gal jau būsite matę dr. Balio straipsnius spaudoje. Vadinas, besąlyginė kapituliacija, nors ir labai rangantis“, – rašė J. Kapočius.

Kitas, ypač svarbus, enciklopedijos sėkmės garantas buvo visuomenės pritarimas ir reikiamo prenumeratorių skaičiaus užtikrinimas, nes pinigų leidybai J. Kapočius neturėjo. Lietuvių išeivijos spaudoje buvo išspausdintas atsisaukimas į lietuvių visuomenę, kviečiantis tapti enciklopedijos atstovais-platintojais visose lietuvių kolonijose. Norinčiųjų įsijungti į enciklopedijos platinimo darbą atsirado ne tiek jau daug, todėl pats leidėjas J. Kapočius važinėjo į vietas tartis su žinomais lietuvių išeivijos veikėjais dėl atstovavimo enciklopedijai. Paskelbta dar keletas atsisaukimų ir prenumeratorius daugelyje išeivijos laikraščių. Spaudoje nesiliovė diskusijos dėl enciklopedijos pobūdžio: „Svarbiausias dalykas – tai kvestionuojama bendroji enciklopedija, siūlant lituanistinę“, – rašė J. Kapočius. Tie nereikalingi ginčai trukdė normaliam platinimo darbui, todėl leidėjas, nekantriai laukdamas rezultatų, skatino platintojus palaikyti

ryšį su leidykla, pranešti, kaip „sekasi platinimo darbas, kokios bendros nuotaikos ir nuomonės Liet. Enciklopedijos reikalu“ (1952.X.28).

Delsti nebuvo galima. Nors surinkta tik 1,500 prenumeratorių, enciklopediją nuspręsta pradėti leisti. Apie tai buvo informuojami ir patys platin-tojai. Į pirmąją enciklopedijos redakcijos kolektyvą įėjo gerai išeivijoje žinomi žmonės: vyr. redaktorius prof. Vaclovas Biržiška, Antanas Bendorius, Pranas Čepėnas, Juozas Girnius, sekretorius Stasys Santvaras.

1953 metais J. Kapočius įsteigė spaustuvę ir leidyklą. Apie didelio ir prasmingo darbą pradžią informacijos randame paties V. Biržiškos, poeto S. Santvaro laiškuose J. Puzinui: „Štai jau aš išsikėliau Bostonan, tos nelabosios enciklopedijos ruošti. Spaustuvė jau baigiama įruošti ir jau reikia kaip reikiant sėsti prie darbo, nes jau antroje ba-
landžio mėnesio pusėje norima pirmąjį tomą spaudai įduoti“. Būta svarstymų ir dėl redakcijos įsikū-rimo vietos, nes ne visi enciklopedijos redaktoriai norėjo persikelti į Bostoną. V. Biržiška 1953.IV.7 laiške J. Puzinui skundėsi: „[...] turiu galvą dau-
giausia susuktą tuo, kaip priversti Čepėną su Jo-
niku čia atvykti, kad kaip reikiant mašiną paleisti, kuomet tuo pačiu laiku Čepėnui atėjo tokia 'genia-
line' mintis, kaip mane patraukti į Čikagą, ten re-
daguoti, o spausdinti Bostone. Taigi sumanymas lygus tokiam, jei pavyzdžiui mes aną kauninę en-

Nukelta į 8 psl.

Barbora Žagarietė šventumo kelyje

ALDONA VASILIAUSKIENĖ

Tvirtos tikėjimo, jautrios sielos, garsios turtingos Umiastauskų šeimos dukra Barbora (1628–1648), gimusi ir augusi Žagarėje, tėvo atšaukta iš benediktinių vienuolyno Rygoje, siekdama išsaugoti nekaltybę, tragiškai žuvusi Žagarėje, žinoma kaip vargšų ir ligonių globėja.

Jaunutės kankinės Barbaros tyrumo, dosnumo, gerumo ir gelbėtojos kultas praeityje padėjo išsaugoti lietuviškumą ir trukdė plisti protestantizmui, – rašoma žagaričių rūpesčiu išleistame leidinyje *Neužmiršta Žagarės stebuklų mergelė*. Manoma, kad jos šventumo garsas pradėjo formuotis, aptikus gerai išsilaikiusį kūną, nesudegusį gaisro metu. Palaikus perkėlus į bažnyčios rūšį, žmonės pradėjo jai viešai rodyti ypatingą pamaldumo pagarbą, melstis į ją, prašyti malonių ir stebuklų. Meldžiamasi ir šiandien, tikima, jog Barbora gali savo užtarimu padėti. Štai kodėl žagariečiai ir kiti parapijiečiai kreipėsi į Šiaulių vyskupą Eugenijų Bartulį, ir 2005 m. iš Vatikano buvo gautas oficialus leidimas pradėti Dievo Tarnaitės Barbaros Žagarietės beatifikacijos bylą.

Nuo Barbaros Žagarietės tragiškos žūties praėjo beveik 360 metų. Tą netrumpą laikotarpį galima būtų suskirstyti keliais tarpsniais.

Pirmasis laikotarpis XVIII–XIX amžiai

1755 metų vyskupo Antano Tiškevičiaus ataskaita (reliacija) popiežiui Benediktui XIV. Joje, kaip rašo istorikas Zenonas Ivinskis, daug vietos skirta Barbaros užtarimu įvykusių stebuklų aprašymui. Kitas faktas. 1860 m. sausio 7 d., taigi beveik po šimtmečio, vysk. Motiejus Valančius pveda Senosios Žagarės klebonui kun. S. Limaževičiui užrašinėti patirtus stebuklus, ypatingus atsitikimus. Nuo 1853 iki 1900 metų užrašyti 89 liudijimai, o nuo 1900 iki 1940 metų dar šeši.

Antrasis laikotarpis 1900–1940 m.

Tai jau minėtų stebuklų fiksavimas Barbaros Žagarietės stebuklų registravimo knygoje, dvasiunkų bei mokslininkų straipsniai apie Barbaros palaikų saugojimą, skirti jos biografijai, apie Vatikane rastą vysk. A. Tiškevičiaus čia jau minėtą ataskaitą.

Barbaros Žagarietės biografiją pateikė kan. Juozas Tumas-Vaižgantas *Tėvynės sarge* 1900 metais; 1933 m. keletą straipsnių Šiauliuose leistame laikraštyje *Idomus mūsų momentas* išspausdino P. Mažylis. Dr. kun. Petras Kasčiukas – XX amžiuje (1937 m.) užrašė žmonių pasakojimus apie Barbarą. Kun. Petras Veblaitis 1937 m. *Lietuvos aide* perteikė palaikų saugojimo istoriją. O 1938 m. *Tiesos kelyje* kun. Jonas Totoraitis, MIC paskelbė apie Vatikano archyve rastą dokumentiką. Ten yra duomenų ir apie Barbarą Žagarietę – tai seniausias istorinis dokumentas, kuriame minima ši Dievo tarnaitė. 1937–1938 m. markgrafienė Janina Umiastovska dėjo pastangų pradėti Barbaros Žagarietės kanonizacijos bylą. Šiomis pastangomis daugiau kaip po 60 metų domėjosi vysk. Jonas Boruta, SJ.

Trečiasis laikotarpis 1940–1990 m.

1950 m. istorikas Z. Ivinskis *Drauge* aptarė kun. J. Totoraičio surastą archyvinę medžiagą. Lietuvių katalikų mokslo akademijos Istorikų sekcijai Romoje sumančius publikuoti Vatikano archyvuose saugotą Lietuvos istorijai svarbią medžiagą, itin daug dirbo prof. kun. Paulius Rabiškas, SJ ir dr. kun. Paulius Jatulis. Jų ir kitų

istorikų pastangomis buvo išleisti Lietuvos istorijos šaltinių serijos *Fontes Historiae Lithuaniae* keturi tomai (1971–1989). Juose spausdinamos atskaitos (reliacijos), tai yra mūsų vyskupų, vykstančių į Romą pas Šventąjį Tėvą, pranešimai apie vyskupijos religinę bei kultūrinę būklę nuo XVI a. 1971 m. pasirodžiusiame pirmajame tome *Relationes status diocesum in Magno Ducatu Lithuaniae* paskelbta medžiaga ir apie Barbarą Umiastauskaitę. Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos (LKB kronikos) 75-ajame numeryje spausdinta medžiaga apie Barbarą, pasiekusi užjūrį, 1989 m. buvo išleista Čikagoje *LKB kronikos* 9-ame tome.

1963 m. balandžio 2 d. sovietų valdžia uždarė Senosios Žagarės bažnyčią. Iš kriptos išnešti Barbaros palaikai ir iki šios dienos nesurasti. Bažnyčia iš pradžių buvo paversta grūdų sandėliu, vėliau joje buvo saugomi Šiaulių muziejaus eksponatai.

1985 metai pažymėti du svarbūs faktai: artėjantis Lietuvos Krikšto 600 metų jubiliejus ir kunigų kreipimasis į Lietuvos vyskopus ir vyskupijų valdytojus, prašant populiarinti galimus kandidatus į šventuosius. Tarp kandidatų – Barbora Žagarietė. Tokius prašymus pasirašė 127 Panevėžio vyskupijos ir 88 Kauno arkivyskupijos kunigai. 1985 m. pogrindyje buvo išleista Tercizijos – Nijolės Cicėnaitės SJE (Vaidilutės slapyvardžiu) knygelė *Barbora Žagarietė*, kurioje apibendrintos anksčiau skelbtos žinios (medžiaga išspausdinta *LKB kronikoje*).

1987 m. Žagarėje, minint Lietuvos Krikšto jubiliejų, 19 kunigų, vadovaujamų vysk. Julijono Steponavičiaus, pasirašė pareiškimą Sovietų Sąjungos komunistų partijos Generaliniam sekretoriui Michail Gorbaciov, prašydami Bažnyčiai grąžinti Barbaros palaikus. Vėliau po tuo pareiškimu Lietuvos parapijose buvo surinkta per 4,700 tikinčiųjų parašų. Tačiau šios pastangos liko bevaisės.

Ketvirtasis laikotarpis 1990–2007 m.

1993 m. gegužės mėn. prieš šventimus į kunigystę Tarpdieceziniame Kauno kunigų seminarijoje būsimas kunigas Augustinas Paulauskas apgynė labai gerai įvertintą bakalauro darbą „Barbora Umiastauskaitė – Žagarietė (nepaskelbta lietuvių tautos šventoji)“. Vaikystėje močiutė jam daug pasakodavo apie šią nuostabią mergaitę bei jos užtarimo galią pas Dievą. Mokydamasis seminarijos trečiajame kurse klierikas Augustinas pradėjo rimčiau domėtis Barbora Žagariete, o ketvirtajame – jau tvirtai apsisprendė rašyti apie ją bakalau-

ro darbą. Barbaros tyrinėjimo veiklai būsimąjį kunigą pakylėjo Lietuvos atgimimo banga. Jis rinko visą įmanomą publikuotą medžiagą. Augustinui labai daug padėjo tuometinis Žagarės Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonas Liudas Čechavičius, kuris pats domėjosi Barbora Žagariete, surado dingusią knygą su užrašytais stebuklais.

1963 metais sovietų valdžios uždaryta ir išniekinta Senosios Žagarės bažnyčia, iš kurios buvo išgabentas Barbaros Žagarietės kūnas, 1994 metais buvo atgauta ir atšventinta. Žagarės klebono kun. Boleslovo Babrausko, SJ pastangomis surasta paskutinio (prieš uždarymą) Senosios Žagarės klebono mons. Pranciškaus Šcepavičiaus išgelbėta ir nuo sunaikinimo išsaugota Barbaros Žagarietės užtarimu įvykusių stebuklų registracijos knyga. 1999 m. gruodžio 26 d. Žagarės parapijos 276 bendruomenės nariai raštu kreipėsi į Šiaulių vyskupą Eugenijų Bartulį, kad Barbora būtų paskelbta palaimintąja.

Atėjus Nepriklausomybės laikams, Barbaros asmenybe galėjo susidomėti ir mokslininkai: 2000 m. Lietuvos katalikų mokslo akademijos *Metraščių* 16-ajame tome išspausdinti du straipsniai: dr. vysk. Jono Borutos SJ, Irenos Katilienės ir Algimanto Katiliaus darbas „Barbaros Žagarietės stebuklų knygą suradus“ (psl. 443–525) ir prof. dr. Alfonso Motuzo „Dėl Barbaros Žagarietės šventumo (Etnologinis ir etnomuzikologinis tyrimas)“ (psl. 79–116).

2001 m. LKMA *Metraščių* 19-ame tome išspausdinamas dar vienas vysk. J. Borutos, SJ straipsnis „Markgrafienės Janinos Umiastovskos pastangos pradėti Barbaros Žagarietės kanonizacijos bylą 1937–1938 m.“ (psl. 491–518). Į Barbaros Žagarietės tyrimus buvo įtraukti ir studentai. Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto neakivaizdinio skyriaus studentė Vilija Margevičiūtė parašė diplominį darbą (vadovas – vysk. J. Boruta, SJ). Šiaulių vyskupija, 2005 m. gegužės 13 d. gavusi iš Vatikano oficialų leidimą, pradėjo Barbaros Žagarietės beatifikacijos bylą.

Beatifikacinės bylos pradžia. Ilgas Barbaros Žagarietės kelias į Dievo Tarnaitės titulą – nei vienas lietuvis nekeliavo juo 250 metų, nei vienas neturėjo taip ilgai trunkančio pamaldumo liaudyje. Tą liaudies pamaldumą, patirtas malones bei stebuklus stengėsi patvirtinti sudaryta mokslininkų grupė, 2006 m. rugpjūčio 6–11 d. atlikusi žvalgomąją ekspediciją Žagarėje ir jos apylinkėse (Skaistgirijje, Juodeikiuose, Gruzdžiuose, Šiuplynuose, Gaižaičiuose, Šakynoje, Meškuičiuose, taip pat apklausti lietuviai Latvijoje – Tervetės ir Augstkalnio gyvenvietėse). Surasti 35 asmenys, kurie arba perpaakojo savo artimųjų ar girdėtas iš kitų lūpų patirtas malones meldžiantis į Barbarą, arba savo pačių asmeniškai patirtą globą ar net stebuklus, kurių patvirtinimui reikalingas medikų žodis.

Beatifikacijos bylos paskelbimas, taip pat minėta ekspedicija paskatino straipsnių apie Barbarą Žagarietę publikacijas periodinėje spaudoje, radijo laidas ir kitokią šviečiamąją darbą. Nemaža informacinių ir biografinių straipsnių išspausdinta *XXI amžiuje*, publikuota *Katalike*, *Lietuvos aide*, *Lietuvos žiniose*, žurnale *Lemtis*, Šiaulių miesto ir rajoninėje spaudoje bei kituose leidiniuose. Barbaros Žagarietės garbei K. Vasiliauskaitė sukūrė kantatą „Palaimintoji Barbora Žagarietė“ (žodžiai Lacrimos), kuri pirmą kartą buvo atlikta 2006 m. liepos 22-ąją Žagarės senojoje medinėje bažnyčioje.

Tikėtina, kad ne tik Lietuvoje, bet ir išeivijoje yra asmenų, kurie vienaip ar kitaip sulaukė (ar sulauks) malonių Barbaros Žagarietės užtarimų. Kiekviena tokia žinia ar liudijimas galėtų pasitarnauti beatifikacijos bylai. Šiaulių vyskupijos kuria laukia žinių.

Rašyti adresu:

Šiaulių vysk. kurija, BŽbb, Žvejų skg. 2. LT-76294, Šiauliai, Lietuva, tel. 003701521110, el. paštas zagariete@takas.lt faksas (41) 52 11 14. □

Enciklopedija

Atkelta iš 6 psl.

enciklopediją būtent redagavę Kaune, o spausdinę Paryžiuje". Čia pat vyriausiasis redaktorius pabrėžia, kad enciklopedijos leidimas yra „nauja visuomeninės tarnybos savo tautai forma". Apie tolesnę darbų eigą informavo ir S. Santvaras 1953.IV.14 laiške J. Puzinui: „Lietuvių Enciklopedijos redakcija įsikūrė Bostone ir pradėjo redagavimo darbą [...] LE leidykla įsigijo spaustuve [...] spaustuve tučtuojau galės pradėti LE spausdinimą" ir kartu pasidžiaugia, kad „leidėjo turimomis žiniomis, prenumeratorių minimumas LE leisti jau baigia susidaryti".

I bendrą darbą buvo stengiamasi įtraukti kuo daugiau tautiečių. Paminėtinas V. Biržiška ir J. Kapočiaus 1953.IV.25 išleistas atsišaukimas „Lietuvių enciklopedija kviečia visuomenę į talką", kuriame buvo raginama prisidėti prie bendro darbo ir „tučtuojau siųsti žinias iš visų miestų, miestelių apie ten gyvenančius lietuvius, [...] apie žymesnius veikėjus, ir draugijas [...]".

Apie užgriuvusius darbus V. Biržiška rašė: „Turiu ant galvos tiek darbo, kad dažnai tiesiog nežinau, kaip iškirpti kokią valandėlę ir prieteliškiems laiškam parašyti [...] Tenka ne vien ruošti atsiųstą medžiagą spaudai [...] ir šiaip stengtis ją tinkamai rinkėjams išorai paruošti, nes dauguma medžiagos, kurią gauname,

rašoma, greičiausia ne rankomis, bet kojomis". (1953. VII.5). „Šiaip varomės vis greičiau. Žinoma pradžioje buvo visokių sunkumų, bet atrodo, kad juos jau nugalėjome. Ant savęs paėmiau gerą gabalą darbo, kuriam paskyriau nuo 100 ligi 120 valandų į savaitę, bet nenuvargstu", – apie tolesnį darbą enciklopedijoje su J. Puzinu dalijosi mintimis V. Biržiška.

Redaktoriai ir bendradarbiai buvo raginami rašyti kuo trumpesnius straipsnius, nes visą A raidę, kurią sudarė 18 sąsiuvinų buvo numatyta įdėti į vieną tik 10 sąsiuvinų tomą, taipogi savo nužiūra atlikti kai kurių skyrių trumpinimus. Kokia našta užgriuvo enciklopedijos leidimo darbas patį

leidėją taikliai pastebėjo redaktorius Pranas Čepėnas laiške J. Puzinui (1953.IX.20): „Ponas Kapočius sudžiūvo į kempinę ir neįstengia net laiškų parašyti".

Visas redakcijos kolektyvas be poilsio ir atkvėpio plūšėjo leidžiant I tomą. Spauldoje vis dar pasirodydavo kritinių pasisakymų dėl enciklopedijos. Buvo nuspręsta atiduodant į rankas visuomenei I tomą kartu „išleisti dar mažą leidinėlį, skiriamą tiems, kurie dar tebėra skeptiškai nusiteikę ar nuteikti lietuviškosios enciklopedijos atžvilgiu".

Pagaliau pasirodė viso to didžiulio ir ilgai laukto darbo rezultatas – I enciklopedijos tomas. Apie tai Pranas Čepėnas informavo J. Puziną: „Liet. Enciklopedijos krikštytos rengiamos š.m.

lapkričio 8 d.". Nors ir sunkiomis sąlygomis, visas redakcijos kolektyvas dirbo gana darniai. Tačiau pasirodžius I enciklopedijos tomui, vėlgi sulaukta nemažai kritikos. Darbas be poilsio visus labai išvargino, neišvengta ir klaidų. Kritikos susilaukta ir iš pačių redakcijos bendradarbių, kad „redakcija neturinti išdirbusi smulkaus darbo plano, nenusistačiusi dėl rašybos, negalėstingai trumpinanti straipsnius, iškreipianti mintis, neprižiūrinti korektūros ir t.t.". Be abejo, pirmiausia buvo kaltinamas vyriausiasis redaktorius. V. Biržiška susilaukė priekaištų ir iš paties leidėjo. „Juozas Kapočius buvęs ūmaus ir karšto būdo [...] tas jo būdo bruožas kartais ne visada padėdavęs rasti kalbą su bendradarbiais [...] gi ne visi pajėgia karštį ir liepsną pakęsti", – rašė Stasys Santvaras.

Lietuvių Enciklopedijos redakcija. Sėdi: Algirdas Landsbergis, prof. Simas Sužiedėlis, Juozas Kapočius, dr. A. Kučas. Stovi: dr. J. Jakštas, prof. Jonas Puzinas, V. Rastenis.

Vytauto Maželio nuotr.

Tęsinys kitame numeryje

Dailės atgimimo šimtmetis

Spalio 16 – 26 dienomis Jurbarko krašto istorijos muziejuje veikia per Lietuvą keliaujanti edukacinė paroda „Lietuvių dailės atgimimo šimtmetis". Ji skirta Lietuvių dailės draugijos įkūrimo ir pirmosios lietuvių dailės parodos atidarymo jubiliejui. Parodą globoja ministras pirmininkas Gediminas Kirkilas. Ją remia Vyriausybė ir Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija.

Šiomet sukako 100 metų, kai Vilniuje buvo surengta pirmoji lietuvių dailės paroda (1907.01.09) ir įkurta Lietuvių dailės draugija (1907.09.15). Parodą surengė ir draugiją įsteigė dailininkai M. K. Čiurlionis, A. Žmuidzinavičius, P. Rimša, P. Kalpokas ir kt. Lietuvių dailės draugija telkė jaunus menininkus, skatino burtis kitas kultūros, švietimo, mokslo draugijas.

Edukacinėje parodoje – 12 modernių stendų, kuriuose eksponuojami skaitmeninės spaudos būdu reprodukuoti Mikalojaus Konstantino Čiurlionio, Antano Žmuidzinavičiaus, Petro Rimšos, Petro Kalpoko, Juozo Zikaro, Antano Jaroševičiaus, Justino Vienožinskio, Adomo Varno, Kajetono Skleriaus ir kitų dailininkų kūrinių. Parodos vaizdinę medžiagą papildė Lietuvių dailės draugijos veiklą atspindinčios fotografijos ir dokumentai, spaudos leidinių kopijos. Informaciniuose tekstuose apžvelgtos draugijos narių biografijos, kūryba. Rengiant parodą talkino Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus. Lietuvių literatūros ir meno archyvas, Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Iš Jurbarko paroda keliaus po Alytaus, Marijampolės, Kauno, Utenos, Šiaulių ir Panevėžio apskričių muziejus. Parodos kelią lydi Lietuvos

Respublikos Vyriausybės dovana visų apskričių mokykloms: A. Žmuidzinavičiaus paveikslo „Per kiaurą naktį" įremintomis reprodukcijomis simboliškai įprasminamas Lietuvių dailės draugijos

įkūrimo ir pirmosios lietuvių dailės parodos atidarymo šimtmečio jubiliejus. Kūrinio idėja – tamsiu spaudos draudimo metu tikėjimas darbo, pasišventimo galia.

ROMANO KONKURSAS

Draugo dienraštis skelbia romano konkursą.

Konkurso sąlygos:

konkursui siunčiami tik tie romano rankraščiai, kurie dar nebuvo skelbti, spausdinti.

Rankraščiai, ne ilgesni kaip 300 psl.,

turi būti parašyti mašinėle ar kompiuteriu lietuviškai.

Romaną pasirašyti slapyvardžiu.

Atskirame voke parašyti pavardę, vardą, telefoną.

Voką užklijuoti ir ant jo parašyti slapyvardį, kartu su rankraščiu atsiųsti šiuo adresu:

Draugas (Romano konkursui),

4545 W. 63rd Street,

Chicago, IL 60629 USA.

Rankraščiai nebus grąžinami. Todėl prašoma pasilaikyti kopiją.

Rankraščiai turi pasiekti **Draugą iki 2008 m. balandžio 30 d.**

Draugas pasilieka teisę atsiųstą romaną ar jo dalį spausdinti dienraštyje.

Romano tema: laisva, neapibrėžta.

Premijos dydis: 2,000 dolerių.

Mecenatai: Jim ir Gražina Liautaud.